

Ljiljana Rogač Mijatović¹
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

061.2-053.2(497.1)
316.75(497.1)“195/196”
COBISS.SR-ID 255760396

ZA PRIJATELJSTVO I SOLIDARNOST: POLITIKE I ZNAČENJA MEĐUNARODNOG DEČJEG FESTIVALA „RADOST EVROPE”²

Apstrakt

U radu se analizira geopolitički kontekst nastanka međunarodnog dečjeg festivala „Radost Evrope” u doba hladnoratovskih previranja između Istoka i Zapada. Polazeći od kulturne otvorenosti Jugoslavije, autorka istražuje u kojoj meri su spoljnopolitičke težnje Jugoslavije s kraja šezdesetih godina 20. veka uticale na razvoj i oblikovanje konceptualnih, programskih i produkcionijskih specifičnosti dečjeg festivala „Radost Evrope”, i povratno, kako su ove kulturne prakse uticale na oblikovanje identiteta i vrednosti zajednice. Rad se u specifičnom multiperspektivnom teorijskom okviru bavi simboličkim predstavljanjem i diskurzivnim značenjima festivala „Radost Evrope”, kao i vrednostima prijateljstva i solidarnosti koje je afirmisao od prvih dana svog nastanka.

Ključne reči

kulturna politika, međunarodni kulturni odnosi, festival, Jugoslavija, Beograd, Radost Evrope

Jednom, kada deca porastu i kad od njih bude zavisilo da li će naša Evropa živeti u miru i spokojstvu, setiće se lepih dana provedenih u Beogradu među drugarima i prijateljima³.

Osam godina nakon što je održan prvi Samit delegacija šefova država i vlada iz Pokreta nesvrstanih, u Beogradu je organizovan i prvi međunarodni susret

1 ljrogac@gmail.com

2 Rad je nastao u okviru rada na projektu „Identitet i sećanje: transkulturalni tekstovi dramskih umetnosti i medija (Srbija 1989-2014)” (projekat broj 178012), koji se realizuje na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

3 Pozdravni govor predsednika Skupštine grada Beograda Živorada Kovačevića povodom Međunarodnog dečjeg festivala „Radosti Evrope” 1976. godine (prema: Špiček, 1979: 1).

dece Evrope. Od 1. do 5. oktobra 1969. godine više stotina dece iz evropskih zemalja (Austrija, Čehoslovačka, Finska, Italija, Mađarska, Savezna Republika Nemačka, Velika Britanija, Norveška i Jugoslavija) učestvovalo je na „Radosti Evrope” sa ciljem „međusobnog zbližavanja i razumevanja”. Deceniju ranije, Generalna skupština UN usvojila je Međunarodnu deklaraciju o pravima deteta, što je poslužilo kao povod za osnivanje ovog međunarodnog dečjeg festivala, koji će se održavati na Svetski dan deteta⁴. Taj dan bio je važan za iniciranje osnivanja festivala „Radost Evrope” jer je ukazivao na posvećenost Jugoslavije bar dvema temama: poštovanju međunarodnog prava, kao i normi i vrednosti međunarodnih organizacija – što će se pokazati kao temelj zapadnih demokratskih društava i radu na širem društvenom angažovanju ka ideološkom usmeravanju i vaspitavanju dece i mladih, prevashodno kroz afirmaciju jugoslovenstva.

I Istok i Zapad: kulturna otvorenost Jugoslavije

Šezdesete godine 20. veka bile su ispunjene složenim protivurečnostima i previranjima svetskih sila, ali i nadom i razočarenjima nove Evrope u nastajanju. Iako je u drugoj polovini te decenije međunarodni položaj Jugoslavije bio stabilan, „u nekim elementima gotovo idealan [...] a partijsko i državno vođstvo iskazivalo kooperativnosti i prema Istoku i prema Zapadu” (Dimić 2014: 309), Jugoslavija se našla na značajnom istorijskom raskršću. U tom periodu odvijanja šireg zaokreta spoljnopolitičkog kursa Jugoslavije, u kome je politika nesvrstanosti bila „pasoš sa velikom težinom”, značajna tema postala je evropska saradnja (posebno u kontekstu politike bezbednosti). Nekoliko važnih elemenata činilo je evropsku politiku Jugoslavije toga vremena – od stalne orijentacije ka jačanju bilateralnih odnosa sa svim evropskim zemljama, „popuštanju zategnutosti”, do razvijanja saradnje među evropskim državama i inicijativa za prevazilaženje blokovske podeljenosti Evrope (Dimić 2014: 370).

Jugoslovensko „otvaranje” ka Zapadu razvijalo se, dakle, kao deo spoljnopolitičke strategije i politike koja je imala evropski fokus, sa jasnim odrazima i u kulturnoj diplomatiji, na polju kulturno-umetničkog stvaralaštva, a poseb-

4 Rezolucijom 836 (IX) koju je 14. decembra 1954. usvojila Generalna skupština UN preporučeno je da sve zemlje institucionalizuju Univerzalni dan deteta, kao dan širenja bratstva i razumevanja između dece širom sveta. Vladama zemalja članica je sugerisano da se ovaj dan obeležava na datum i način na koji svaka zemlja smatra prikladnim. Datum 20. novembar obeležava se kao dan kada je Skupština usvojila Međunarodnu deklaraciju o pravima deteta 1959. godine. <http://www.un.org/en/events/childrenday/background.shtml>, pristupljeno 13.08.2016.

no kroz osnivanje festivala i kulturnih manifestacija (BITEF⁵, BEMUS, FEST, „Radost Evrope” i sl.), kao i pristupanjem međunarodnim asocijacijama i organizacijama u kulturi i medijima (na primer, pristupanje Evroviziji kao televizijskoj asocijaciji kapitalističkih zemalja). Kako bi se razumeo smisao nastanka, značenja i uticaja festivala i manifestacija koje je Jugoslavija uspostavila sledeći spoljnopolitičke težnje, važno je osvrnuti se na kontekst hladnog rata u kulturi, u perspektivi koja prevazilazi dominantnu dvoblokovsku hladnoratovsku paradigmu.

Kulturni hladni rat suštinski je predstavljao suprotstavljenost dva pogleda na svet, načina života i sistema vrednosti, odnosno obrasca kulture u širem smislu (Rogač Mijatović 2014: 44). U ideološkom nadmetanju velikih sila, kulturna razmena u najvećoj meri bila je mehanizam spoljne politike u borbi za svetsku nadmoć. Međutim, iza bitke za „srca i umove” koju su predvodile SSSR i SAD, odvijali su se kulturni kontakti i kulturna prožimanja prelazeći blokovske granice kroz zemlje kao što je bila Jugoslavija. Pokušavajući da se pozicionira i balansira na dve osovine svetskog poretka, Jugoslavija je osnivala kulturne institucije i manifestacije po sovjetskom modelu scenskih formi, dok je jednako radila na jačanju kulturne razmene i izvoza kulturnih proizvoda prema zapadnim modelima.

Uticaji Istoka i Zapada nisu bili samo spoljni, u smislu difuzije i akulturacije, već su oni bili interiorizovani, pa je reč prevashodno o „složenom međudelo- vanju spoljnih uticaja, domaćih prilika i lokalnih mutacija stranih obrazaca” (Marković 1996: 16). Okretanje Zapadu po formi, značilo je faktičko jačanje ideoloških i političkih temelja Jugoslavije, pa je i kultura bila instrumentalizovana u pravcu ispunjenja prosvetiteljsko-ideoloških ciljeva, odnosno stvaranja „novog socijalističkog čoveka” (Janjetović 2011: 23, 51).

Kulturna otvorenost postala je zaštitni znak jugoslovenskog socijalizma, a kulturni akteri Jugoslavije „čuvari i trgovci” kulturnih trendova između Istoka i Zapada (Vuletić 2012: 130). Kulturna otvorenost kao odlika jugoslovenskog identiteta u užem kulturnom, ideološkom i političkom smislu nije bila neutralna, već je bila čak i problematična iz zapadnoevropske perspektive. Zapravo, kroz ove kulturne interakcije sa zapadnim svetom, najviše se (pre)oblikovao identitet samih građana, dok je Jugoslavija sa ostatkom Istočne Evrope smatrana „dvoznačnim prostorom između uključivanja i isključivanja” (Vuletić 2010: 124).

5 O nastanku i razvoju BITEF-a u kontekstu geopolitike, međunarodnih kulturnih odnosa i kulturne politike videti više: Dragičević Šešić, 2017: 13-17.

Ohrabrujući međunarodnu kulturnu razmenu i saradnju, zarad uspostavljanja boljeg razumevanja sa narodima u svetu, na tragu duha kulturnog internacionalizma, Jugoslavija je preko kulturne otvorenosti kasnije našla izraz u multikulturalizmu kao specifičnom obliku kulturnog jedinstva u različitosti.

Na unutrašnjem planu, kulturna politika Jugoslavije posebno je usmeravana u sferi „visoke kulture” i obrazovanja, pa je pored opštih i političko-propagandnih, imala i jasne kulturno-prosvetne ciljeve, a deca i omladina prepoznati su kao strateški važni za sprovođenje ovih principa. U izgradnji jugoslovenstva za prevlast su se borili nadnacionalni modeli različitih orijentacija – od zapadnjački orijentisanih modernista, do sovjetski usmerenih levičara i internacionalista sa kolektivističkim opredeljenjem (Vahtel 2001: 156).

U praktičnom sprovođenju kulturne politike, tokovi ideološkog propagiranja socijalističkih vrednosti bili su podrivani zapadnim vrednostima koje su uglavnom dolazile iz polja popularne kulture. Zanimljiv je primer „ideologizacije i diznizacije detinjstva”, kao međusobno isprepletanih tokova u Jugoslaviji, gde su „deca koja su polagala Pionirsku zakletvu, nosila crvene pionirske marame i kape „titovke”, imala i detinjstvo u kome je bila prisutna Diznijeva magija, koja ih je uvodila u neku drugu realnost i u svet fantazije, pa, kako će se ispostaviti, i u svet kapitalizma” (Vučetić 2011: 187).

Prateći američke modele kulturne propagande kao i kulturne diplomatije, Jugoslavija je kontinuirano radila na aproprijaciji kulturnih formi i sadržaja, u funkciji podrške spoljnopolitičkim težnjama i prosvetiteljsko-ideološkim ciljevima kulturne politike.

Od beogradskih „Susreta četvrtkom” do međunarodnog susreta dece „Radost Evrope”

Otvaranje domova kulture bilo je deo šireg tzv. idejno-političkog rada u oblasti kulturnih delatnosti. Pored toga, postojao je realni nedostatak u kulturnoj ponudi sadržaja za decu i omladinu u urbanizovanim zonama. Dom pionira u Beogradu osnovan je 1952. godine na inicijativu Saveza društva za vaspitanje i staranje o deci sa ciljem da se „organizovano, sistemski i stalnim nastojanjem pronalaze najcelishodniji oblici rada sa decom” (Maletić 2017: 17). Šest godina kasnije pokrenuta je tribina „Susreti četvrtkom” kao jedan od instrumenata gradske kulturne politike.

Program tribina „Susreti četvrtkom” odražavao je „spoljnopolitičke mene” Jugoslavije, tako da su na susretima gostovali: ruski kosmonauti, naučnici, ansambli iz istočnih zemalja, kao i Hor bečkih dečaka (Ukalović 2004: 124). Ovi susreti uveli su nekoliko programskih i produkcionih novina koje će presudno uticati na dalji razvoj međunarodne kulturne saradnje za decu. „Susreti četvrtkom” bili su od početka scenski postavljeni (pre Doma pionira održavali su se u Domu sindikata – u jednoj od najvećih dvorana na ovim prostorima tog vremena), imali su masovnost (svakom susretu prisustvovalo je oko dve hiljade dece), kao i međunarodnu komponentu (gosti iz različitih zemalja).

Značaj ovih susreta i njihov uticaj na dalji razvoj kulturne politike u ovom društvenom segmentu odredila je u izvesnoj meri „ekskluzivnost” pojedinih gostiju. Indikativan primer je gostovanje američkih astronauta misije „Apollo 11” koji su u okviru svetske turneje posetili Jugoslaviju, što je bilo naročito značajno u kontekstu spoljnopolitičkih odnosa sa SAD. Budući da je ova poseta imala poseban značaj u smislu priznavanja istorijskog karaktera spuštanja prvih ljudi na Mesec, pružena joj je najviša pažnja javnosti, pa su astronauti posetili čak i Dom pionira⁶.

Prvi korak u koncipiranju budućeg festivala „Radost Evrope” načinjen je, dakle, upravo iz redakcije „Susreti četvrtkom”, koja se od 1968. godine integrisala sa Domom pionira, preko kojeg je kod Gradskog odbora Saveza za društveno vaspitanje dece Beograda pokrenuta inicijativa i ubrzo doneta odluka o tome da Dom pionira bude organizator manifestacije „Radost Evrope”.⁷ Imenovan je organizacioni odbor u kome su bile istaknute ličnosti u kulturi; za predsednika odbora postavljen je tadašnji potpredsednik skupštine grada Beograda Milan Vukos, a za direktora „Radosti Evrope” Donka Nikolić (kasnije Špiček).

---

6 „U goste su nam došli i legendarni astronauti koji su bili u misiji *Apolo 11* i šetali po Mesecu. Deset minuta su Nil Armstrong, Edvin Oldrin i Majkl Kolins odgovarali na pitanja mališana u Domu pionira. Klinci su bili u šoku. Kad su napuštali Dom pionira, američki astronauti su se uz osmeh pozdravili s nama i kazali nam da na najbolji način obrazujemo našu školsku decu.” Donka Špiček, *U Beograd sam dovela astronaute s meseca*, *Blic* 13.12.2009. (Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.)

7 „Na ’Susrete četvrtkom’ jednom nam je u goste došao hor iz Švedske. Deci se toliko dopalo gostoprimstvo njihovih vršnjaka iz Beograda, da nisu hteli da idu kući. Tada sam došla na ideju da sa saradnicima organizujem manifestaciju u kojoj bih decu iz različitih krajeva Evrope okupila u Beogradu. U jesen 1969. Beograd su preplavili klinci koji su došli iz deset zemalja. Bilo je to prvo izdanje ’Radost Evrope.’” (Isto.)

U osnivanju „Radosti Evrope” pošlo se od Međunarodne deklaracije o pravima deteta: „Detetu se mora omogućiti da se normalno razvija u materijalnom, moralnom i duhovnom pogledu” (Špiček 1979: 5). Rukovođeni idejom da „deca ne treba da poznaju granice, da deci ne treba nametati jezičke i druge razlike koje su odrasli izmislili, i da deca treba slobodno da rastu”, inicijatori „Radosti Evrope” postavili su ciljeve manifestacije u pravcu „međusobnog zблиžavanja i razumevanja sve dece Evrope”, odnosno „prijateljstva i izražavanja solidarnosti dece Evrope sa decom celog sveta (isto). Utvrđeno je da u celini program manifestacije treba da deluje kao „skup dece iz cele Evrope, koja dolaze da se igraju i zabave, i kroz svoje igre i pesme prikažu svoje radosti i život” (isto, 11).

„Radost Evrope” koncipirana je kao dečja kulturno-umetnička manifestacija sa pretežno „kulturno-obrazovnim” ciljevima:

[...] obeležavanje i proslava Svetskog dana deteta; međusobno zблиžavanje, upoznavanje i razvijanje trajnog drugarstva među decom Evrope; izražavanje solidarnosti dece Evrope sa decom celog sveta; upoznavanje dece evropskih zemalja sa životom i radom dece Jugoslavije i Beograda; međusobno upoznavanje istorije, kulture, običaja, društveno-političkog uređenja svake zemlje učesnice „Radosti Evrope”. (isto, 16)

Sa šireg međunarodnog značaja ova kulturno-umetnička manifestacija opravdala je svoje postojanje u realizaciji višestrukih vaspitnih i kulturno-obrazovnih ciljeva [...] Smisao tih ciljeva i činjenica je da se takvo zблиžavanje među decom kasnije nastavlja i razvija kao deo aktivnosti odraslih koji svoje uspomene i saznanja nose sa sobom od ovih Susreta. (isto, 30)

Priroda ciljeva „Radosti Evrope” od njenog osnivanja implicitno je upućivala na spoljnopolitičke prioritete Jugoslavije, kao primer dobre prakse na polju kulturne diplomatije i međunarodne saradnje. Dakle, pored ciljeva u užem smislu, koji su pratili prioritete unutrašnje kulturne politike, ciljevi manifestacije „Radost Evrope” bili su i u funkciji podrške evropskoj politici Jugoslavije, koja je u tom trenutku manevrisala na više frontova u međunarodnim odnosima, zatim u službi reprezentacije jugoslovenskog identiteta i imidža države (pa i Titove ličnosti), kao i u funkciji promocije međukulturnog dijaloga i kulturne raznolikosti, kroz neposredne kulturne susrete.

Nakon faze razvoja i produkcione ekspanzije festivala „Radost Evrope” koja je trajala od njenog osnivanja 1969. godine do raspada SFRJ 1992, usledio je

period diskontinuiteta i izolacije.⁸ Tokom devedesetih, festival se odvijao u svedenim okvirima, jer nije bilo gostiju – dece učesnika iz inostranstva, već su samo održavani programi sa domaćim učesnicima. Godine 1991. održan je koncert „Deca za mir”, a 1993. „Svečani koncert za prava deteta” sa učesćem isključivo dece iz Jugoslavije, koja su prenosila poruke mira i solidarnosti. Trideseta godišnjica „Radosti Evrope” 1999. godine obeležena je takođe u prividu „otvorenosti” prema svetu. Na širem planu, to je bio diskontinuitet u odnosu na trendove kulturnih politika prethodnih režima i u odnosu na dominantne trendove u regionu Jugoistočne Evrope (Đukić Dojčinović 2003: 33–43). Budući da ni Savezna Republika Jugoslavija, a ni njena naslednica, državna zajednica SCG nisu imale jasno definisanu strategiju spoljne, a još manje kulturne politike, čime bi se i formalno raskrstilo sa izolacionističkom politikom koja je bila na snazi do pred kraj 2000. godine, nastao je dug period političke i društvene nesigurnosti, u kome je kultura potpuno marginalizovana (Rogač Mijatović 2014: 130). Tome treba dodati i činjenicu da su politike međunarodne zajednice prema Srbiji varirale od politika uticaja i reprezentacije, preko politika isključivanja do politika uključivanja (Dragičević Šešić 2011: 157).

Od 2002. godine započela je nova faza „životnog ciklusa” „Radosti Evrope”, u pravcu podrške evrointegracijskim procesima Srbije, kao deo širih društvenih promena i težnji za (re)afirmaciju evropskih demokratskih građanskih vrednosti. „Radost Evrope” je poslužila kao dobar primer za ovaj politički kurs, budući da je u svojoj osnovi zagovarala pomenuti okvir vrednosti, koji se mogao prilagoditi društvenim prilikama. O tome svedoče i novinski naslovi kojima se najavljuje „Radost Evrope”:

BEOGRAD – EVROPSKI GRAD – „Radost Evrope” 29. put ugošćava decu iz 19 zemalja, Danas, 30. septembar 2004;

DECA ZNAJU DA JE OVDE EVROPA – Manifestacija „Radost Evrope” trajaće od 1. do 6. oktobra, Blic 29. septembar 2006;

BEOGRAD JE CENTAR EVROPE – Manifestacija „Radost Evrope” otvorena tradicionalnim karnevalom, Blic 2. oktobar 2006.

---

8 Zanimljivo je da se preimenovanje naziva institucije Dom pionira u Dečji kulturno-obrazovni centar (odnosno Dečji kulturni centar) odvijalo upravo u tom periodu, podvlačeći politički i ideološki krah tadašnje socijalističke Jugoslavije.

EVROPA U BEOGRADU – Počela manifestacija „Radost Evrope”, Večernje novosti, 3. oktobar 2007⁹.

„Radost Evrope” je pozicionirana prvenstveno kao beogradska manifestacija, a preko nje Beograd kao evropski grad. Paralelno sa tim, u okviru kulturne politike deetatizacije, donete su i određene odluke u vezi sa prisustvom državnih simbola i samim protokolom manifestacije. Odlukom Organizacionog odbora manifestacije, od 2002. godine državne zastavice kojim su deca na kraju nastupa mahala ukinute su na sceni.¹⁰ Organizatori su insistirali na tome da se na sceni ne pojavljuju ni zvaničnici ni političari, nego samo deca, kako bi se eliminisale bilo kakve političke konotacije ove manifestacije.

Prijem dece-učesnika kod predsednika države, što je bilo deo protokola od nastanka manifestacije, takođe je prekinuto kao tradicija, tako da se ovaj deo programa održavao u Skupštini grada, a pojedinih godina i na Kalemegdanu¹¹. Prijem kod predsednika države vraćen je u protokol manifestacije od 2014. godine¹².

Simboličko predstavljanje i značenja „Radosti Evrope”

Igra, pesma, drugarstvo, razumevanje drugog i drugačijeg, dečije stvaralaštvo, sinonimi su za „Radost Evrope”, susret dece Evrope koji svake godine okuplja decu od sedam do petnaest godina.¹³

Inicijalno osmišljena kao „međunarodni dečji kulturno-umetnički festival”, „Radost Evrope” je u različitim kontekstima, kako od strane samih inicijatora i organizatora, tako i u medijskom diskursu, definisana i kao „međunarodna manifestacija”, „susret dece Evrope”, „dečji spektakl”, „susret prijateljstva”, itd.¹⁴

9 Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.

10 Razgovor sa Ivanom Tabori, urednicom scenskih programa i Snežanom Stanković, urednicom literarnih programa Dečjeg kulturnog centra, DKC, 30. mart 2017. (u daljem tekstu: *Iz razgovora*, Ivana Tabori i Snežana Stanković).

11 „Radost Evrope” u Skupštini grada”, *Politika*, 3. oktobar 2003. (Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.)

12 „Tomislav i Dragica Nikolić sa učesnicima 'Radosti Evrope'”, *Politika*, 5. oktobar 2014; Deca u palati „Srbija”, *Večernje novosti*, 4. oktobar 2015; „Radost Evrope” kod predsednika Srbije”, *Dnevnik*, 4. oktobar 2016. (isto, pristupljeno 1. aprila 2017.)

13 „Radost Evrope” Međunarodni susret dece Evrope, <http://www.dkcb.rs/radost-evrope/>, pristupljeno 16. avgusta 2016.

14 „Radost Evrope”, Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.

U knjizi *Vreme izvan vremena*, Falasi (Alessandro Falassi) određuje festival kao

[...] društveni događaj sa periodičnim ponavljanjem, u kome, kroz mnoštvo oblika i niza koordiniranih događaja, učestvuju direktno ili indirektno i na različitim stepenima, svi članovi cele zajednice, ujedinjeni etničkim, jezičkim, verskim, istorijskim vezama, deleći isti pogled na svet. I društvena funkcija i simboličko značenje festivala su tesno povezani sa nizom otvorenih vrednosti koje zajednica prepoznaje od suštinskog značaja za svoju društvenu ideologiju i pogled na svet, za svoj društveni identitet, njegov istorijski kontinuitet, i njegov fizički opstanak, što je na kraju ono što festival slavi. (Falassi 1987: 2)

Međunarodni festival „Radost Evrope” od osnivanja je imao jasno vrednosno utemeljenje i društvenu funkciju¹⁵, pa je bio prepoznat kao značajan društveni događaj i za Beograd i za Jugoslaviju. Zasnivajući vrednosno-idejni koncept festivala na Rezoluciji o Svetskom danu deteta, odnosno na Međunarodnoj deklaraciji o pravima deteta, osnivači „Radosti Evrope” pozicionirali su ovaj društveni događaj kroz zalaganje za univerzalne vrednosti, ljudska odnosno dečja prava, međusobno razumevanje i poverenje, što su i osnovni principi na kojima počivaju i međunarodni kulturni odnosi. Implicitno prateći spolj-nopolitičku i ideološku matricu države, odnosno njene političke norme, festival „Radost Evrope” prenosio je na zajednicu one vrednosti koje je u tom kontekstu bilo važno afirmisati.

„Radost Evrope” se može posmatrati i kao „meta-događaj” (Schoenmakers 2007: 28) budući da je programski obuhvatala mnoštvo pojedinačnih događanja, kao što su različite scenske izvedbe, karneval – zajednički defile kostimiranih učesnika ulicama glavnog grada, izložbe likovnih radova na osnovu međunarodnog konkursa, filmski festival, dečji vašar, radionice, kao i centralnu priredbu amaterskih dečjih grupa sa vokalnim, instrumentalnim, folklornim i kombinovanim scenskim nastupima, itd. (Maletić 2017: 33). Ovakav javni događaj postavljen je, dakle, u određeni društveni i kulturni kontekst kome je pružao izvesne kvalitete po kojima se kasnije prepoznavao i identifikovao na mapi kulturno-umetničkih manifestacija Jugoslavije koje će pamtili mnoge generacije.

Međunarodni dečji festival „Radost Evrope” doprinosio je reprezentaciji i oblikovanju identiteta i imidža prestonice i cele zemlje, naročito u smislu po-

15 Pored društveno-kulturne uloge, među dominantnim temama u studijama festivala izdvajaju se značenje i značaj festivala, i odnos festivala i turizma (upor. Getz, 2010; Klaić, 2014).

tvrdivanja i jačanja slike o sebi koju je Jugoslavija težila da predstavi svetu. Uloga „Radosti Evrope“ u formiranju i izražavanju identitetskih diskursa i narativa¹⁶ sa složenim ideološkim utemeljenjem bila je utoliko veća što takav festival nije postojao nigde u svetu¹⁷.

Protokol manifestacije obuhvatao je prijem učesnika dece kod predsednika države, što je bilo u skladu sa opšteprisutnom praksom negovanja Titovog kulta, koji je „kao konstitutivni politički mit s vremenom postao i suštinska odrednica jugoslovenstva“ (Rogač Mijatović 2014: 104). Stoga se i značenje „Radosti Evrope“ može odrediti i u pravcu afirmacije jedne vizije jugoslovenstva koja je trebalo da odgovori na specifičan politički kontekst Jugoslavije s kraja šezdesetih godina 20. veka.

Jedinstvenost festivala „Radost Evrope“ odražavala se i u načinu na koji je uticao na svoje okruženje i kako je okruženje povratno uticalo na njega. Poput ostalih festivala koji su osnovani u tom periodu u Beogradu, „Radost Evrope“ predstavljala je značajan izraz javne kulture i kosmopolitizma¹⁸, mesto međukulturnog susreta i transnacionalne identifikacije. Ovaj festival ispunjavao je u najvećoj meri upravo funkciju koja se iskazuje u tome da se čine vidljivim i dostupnim vrednosti kulture domaćina, i istovremeno pokazuje izloženost uticajima drugih kultura odnosno spoljašnjeg sveta, te da se na taj način odvija transponovanje vrednosti iz jedne u drugu kulturu (ili više kultura). „Radost Evrope“ kao kulturni artefakt pridobijala je značenje kroz aktivno uključivanje u život lokalne zajednice, odnosno roditelja, dece, nastavnika i ostalih učesnika festivala. Deca učesnici festivala smeštana su u porodice domaćina, gde su sa svojim vršnjacima provodila sve vreme boravka u Beogradu¹⁹. Stoga je ovaj festival imao specifičnu i značajnu ulogu u svom doprinosu razvoju zajednice (grada Beograda), kao i u oblikovanju njenog identiteta²⁰.

16 Pored potvrđivanja i jačanja identiteta, neki festivali imaju ulogu u njihovom preispitivanju i osporavanju; neki utiču na menjanje i preoblikovanje uspostavljenih identiteta, dok drugi iniciraju stvaranje novih ili repozicioniranje postojećih identiteta (Merkel 2015: 3).

17 Kasnije je Turska uspostavila festival po ugledu na „Radost Evrope“.

18 Više o značenju festivala kao izraza javne kulture i kosmopolitizma, videti u: Giorgi, Sassatelli 2011: 4.

19 Postojali su određeni kriterijumi koje su porodice domaćini morali ispuniti kako bi mogli da prihvate goste iz inostranstva, a oni su se odnosili prevashodno na životni standard. Ideja je bila da se pošalje pozitivna slika o načinu života i kulturi Jugoslavije, odnosno da se prikaže imidž države preko života građana i dece (Registar Arhiva Dečjeg kulturnog centra br. 53, god. 1968–69, *Predlog za smeštaj stranih učesnika na festivalu „Radost Evrope“*).

20 O ulozi manifestacija i festivala u oblikovanju sećanja i identiteta grada, više: Rogač Mijatović 2012: 512-520.

U teoretiziranju festivala kao „globalnih” izvedbi neizostavno je važno uzeti u obzir i nacionalne politike i tenzije koje iz njih proističu, bilo da je reč o pitanjima granica, etničkih kategorija ili identiteta uopšte (McMahon 2014: 236). Iako je „Radost Evrope” konceptijski bila međunarodni susret dece cele Evrope, u praksi je postojao niz organizacionih prepreka sa jasnim političkim predznakom. Na primer, zemlje i Zapadne i Istočne Evrope su uoči prve „Radosti Evrope” 1969. godine izražavale rezervu, sumnjičavost spram mogućeg političkog karaktera manifestacije (budući da je organizator bila pionirska organizacija). Ipak, zainteresovanost za učešće je bila veća, a prisustvo brojnije sa Istoka nego sa Zapada (Ukalović 2004: 129). Nepoverenje se smanjivalo kako su odmicale godine i uspešne realizacije festivala, tako da su organizatori ostvarili značajne rezultate u pravcu razbijanja predrasuda i uspostavljanja poverenja, a posebno u smislu relaksiranja političkih tenzija koje su postojale na planu međunarodnih odnosa.

Pored toga što je „Radost Evrope” bio festival „dečje igre i pesme” od početka se insistiralo i na „isticanju nacionalnog obeležja u programskom sadržaju dotične grupe” (Špiček 1979: 29). Smisao i opravdanost manifestacije organizatori su videli u „upoznavanju dece evropskih zemalja sa životom i radom dece Jugoslavije i Beograda, sa upoznavanjem naše istorije, kulture, običaja i društveno-političkog uređenja” (isto).

„Rečnik prijateljstva” koji je osmislio Dušan Radović predstavljao je okosnicu „Radosti Evrope” od njenog nastanka. Petnaest reči u Rečniku: dete, Evropa, hleb, igra, knjiga, ljubav, majka, mir, otac, pesma, prijatelj, ptica, radost, sloboda, sunce, određuje „simbolički univerzum” „Radosti Evrope” kroz koji se formirao i oblikovao njen identitet. Himna „Radosti Evrope”, napisana za festival, izražava univerzalne vrednosti, prevashodno pravo na slobodu i pravo na život (Deklaracija o ljudskim pravima). Ovu pesmu sa nazivom „Zdravica” napisao je takođe Dušan Radović.²¹ Znak festivala²² – kolo devojčica i dečaka koji se drže za ruke oko inicijala „Radost Evrope” predstavljao je njegovu vrednosnu osnovu, a to su prijateljstvo i solidarnost kroz „dečju pesmu

21 U duhu ideološko-partijske cenzure, postojala je i za ovu pesmu sumnja u njenu političku ispravnost. Tako je jedan političar i član Saveza festivala „Radost Evrope”, po sećanju Milovana Vitezovića, počeo da sumnja šta je u pozadini svega: „Sve što cveta, htelo bi da cveta...” „Znači, htelo bi, ali mu drugi ne daju. Gde mu ne daju? Kod nas! Zar kod nas treba pustiti sve da cveta?” ... Na kraju je zaključio da se iza bajagi dečje pesme krije ona, po njemu rušilačka i opasna anarhistička i u isti mah maoistička parola: „Neka cveta Hiljadu cvetova”. A hiljadu cvetova donosi samo seme zla.” (*Sumnjiva dečja himna*, Milovan Vitezović, *Večernje novosti*, 6. novembar 2004. godine, Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.)

22 Znak „Radosti Evrope” urađen je po idejnom nacrtu akademskog slikara Vukice Nikolina.

i igru”. „Spomenar Radosti Evrope” objavljen je 1989. godine, povodom dvadeset godina postojanja međunarodnog susreta „kao dvojezična publikacija – đачki leksikon, iz koga su učesnici manifestacije mogli da saznaju nešto o Jugoslaviji kao zemlji domaćinu, kao i da upišu neke karakteristike zemlje iz koje su dolazili (Maletić 2017: 42).

U novijem periodu, od 2002. godine, uvedene su tematske odrednice i slogani „Radosti Evrope”.²³ Tako je, na primer 2004. godine iz *Bukvara dečjih prava* (1998) Ljubivoja Ršumovića uzet slogan *Igra mi je hrana, igra mi je piće*. U tom periodu, kao deo posebnih programa, počelo se i sa objavljivanjem posebnih publikacija sa pričama iz zemalja učesnika.

„Radost Evrope” je kao međunarodna manifestacija specifičnog koncepta imala i elemente spektakla²⁴. To se naročito odnosilo na Veliki svečani susret, tj. centralno predstavljanje nacionalnih programa grupa, koji se ustalio na sceni Velike dvorane Sava centra u direktnom televizijskom prenosu državne televizije (kasnije javnog servisa), koji je pratilo više miliona gledalaca iz cele Evrope. Na gala koncertu amaterske grupe dece izvodile su svoje programe u trajanju od po nekoliko minuta, od folklora do savremenog plesa. Na ovom retko viđenom spektaklu dece Evrope bili su prisutni i državni simboli koji su podvlačili značaj pojedinačnih nacionalnih identiteta, ali i „jedinstva u različitosti”, koje je promovisala Jugoslavija.

„Sve što raste htelo bi da raste...”

Za skoro pola veka trajanja na festivalu „Radost Evrope” u Beogradu susrelo se oko dvadeset pet hiljada dece iz gotovo svih zemalja Evrope.²⁵ Ova manifestacija potvrdila je kroz različite društveno-političke kontekste značaj mobilizacije kulturnih normi i izraza koji privileguju solidarnost i prijateljstvo. Kroz

23 Teme odnosno slogani po godinama, od 2002. godine: Igra oblaka i voda; Donesi svoju čaroliju; Igra mi je hrana, igra mi je piće; Bliski susret dečje vrste; Deca dolaze; Kao u bajci; Svi smo ovde zajedno; Kroz vasionu i vekove; Knjige su prozori sveta; Kad bi drveće hodalo; Leve i desne pritoke; Rokenrol; Deca će spasiti planetu od mržnje i prostote; Igra; Tesla – čista energija, 2016. godine, <http://www.dkcb.rs/radost-evrope/>, pristupljeno 16. avgusta 2016.

24 Manifestacije ovde definišemo u kontekstu spektakla, kao fenomena pomoću koga se čitaju različiti vidovi stvarnosti, kulturnih i društvenih kretanja. Spektakl se posmatra kao složeni mehanizam koji deluje pomoću kulturnih formi, društvenih i ideoloških formacija i strategija, gradeći komunikativne nivoe stvarnosti (Lukić Krstanović 2009: 120–122).

25 „Kašnjenje na probu zbog doručka kod beogradske mame”, Intervju sa Donkom Špiček, *Politika*, 1. oktobar 2014. (Ebart medijska dokumentacija, www.nb.rs, pristupljeno 1. aprila 2017.)

model „deca-deci” festival „Radost Evrope” doprineo je razvoju autentične međunarodne kulturne saradnje i prevazilaženja granica tvrde politike.

Literatura

- Dimić, Ljubodrag (2014) *Jugoslavija i Hladni rat: ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*, Beograd: Arhipelag.
- Dragičević Šešić, Milena (2017) “Cultural Diplomacy in practice: Mira Trailović, BITEF and geopolitics” in: *Cultural Diplomacy: Arts, Festivals and Geopolitics*, ed. Milena Dragičević Šešić with Ljiljana Rogać Mijatović, Nina Mihaljinac, Belgrade: Creative Europe Desk Serbia, Faculty of Dramatic Arts.
- Dragičević Šešić, Milena (2011) “Between a Rock and a Hard Place: Cultural Policies of and Toward Serbia”, *Culture and External Relations: Europe and Beyond*, eds. Joseph Batora and Monika Mokre, Ashgate Publishing.
- Đukić Dojčinović, Vesna (2003) *Tranzicione kulturne politike – konfuzije i dileme*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Falassi, Alessandro (1987) “Festival: definition and morphology”. In: A. Falassi, ed. *Time out of time: essays on the festival*. Albuquerque: University of New Mexico Press, pp. 1–10.
- Giorgi, Liana, Monica Sassatelli (2011) “Introduction”, *Festivals and the Cultural Public Sphere*, eds. Gerard Delanty, Liana Giorgi, Monica Sassatelli, Taylor & Francis.
- Janjetović, Zoran (2011) *Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Klaić, Dragan (2014) *Festivals in Focus*, Budapest Observatory.
- Lukić Krstanović, Miroslava (2009) „Konstrukti i modeli spektakla: metodološka mapa / istraživačka instalacija”. *Antropologija* br. 9, str. 117–130.
- Maletić, Gordana, (prir.) (2017) *Deca su ukras sveta*. Beograd: Dečji kulturni centar.
- Marković, Predrag, J. (1996) *Beograd između Istoka i Zapada*. Beograd: Službeni list SRJ.
- McMahon, Christina S. (2014) Theories of Festival. *Performance Studies*, ed. B. Reynolds, Palgrave Macmillan, pp. 234–243.
- Merkel, Udo (2015) “Making Sense of Identity Discourses in International Events, Festivals and Spectacles”, *Identity Discourses and Commu-*

- nities in International Events, Festivals and Spectacles*, ed. Udo Merkel, Springer 2015.
- Rogač Mijatović, Ljiljana (2014) *Kulturna diplomatija i identitet Srbije*. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti/Clio.
  - Rogač Mijatović, Ljiljana (2012) „Igra svetlosti i tame – uloga manifestacija u oblikovanju sećanja i identiteta grada”, *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* br. 21, str. 511–523.
  - Schoenmakers, Henri (2007) “Festivals, Theatrical Events and Communicative Interactions” in Temple Hauptfleisch et al., eds, *Festivalising! Theatrical Events, Politics and Culture*. New York: Rodopi.
  - Špiček Donka (1979) *Organizazione i kulturno-umetničke osobnosti međunarodnog susreta dece Evrope „Radost Evrope”*, diplomski rad, Beograd, Fakultet dramskih umetnosti.
  - Ukalović, Jelena (2004) Osnivanje dečjeg međunarodnog festivala „Radost Evrope”, *Godišnjak za društvenu istoriju*, god. 11, sv. 2/3, str. 123-135.
  - Vahtel, Endru (2001) *Stvaranje nacije, razaranje nacije: književnost i kulturna politika u Jugoslaviji*. Beograd: Stubovi kulture.
  - Vučetić, Radina (2011) „Diznizacija detinjstva i mladosti u socijalističkoj Jugoslaviji”. *Istorija 20. veka*, god. 29, br. 3, str. 185-204.
  - Vuletic, Dean (2012) “Sounds like America”, *Divided Dreamworlds: The Cultural Cold War in East and West*, Eds. P. Romijn, G. Scott-Smith, J. Segal. Amsterdam University Press.
  - Vuletic, Dean (2010) “European Sounds, Yugoslav Visions: Performing Yugoslavia at the Eurovision Song Contest”, *Remembering Utopia: The Culture of Everyday Life in Socialist Yugoslavia*, Eds. Breda Luthar, Maruša Pušnik, New Academia Publishing.

FOR FRIENDSHIP AND SOLIDARITY: POLICIES AND MEANINGS OF THE INTERNATIONAL CHILDREN'S FESTIVAL "JOY OF EUROPE"

Summary

This paper analyzes the geopolitical context of the emergence of the international children's festival "Joy of Europe" in the Cold War era of turmoil between East and West. Starting from the cultural openness of Yugoslavia, the author explores the extent to which foreign policy aspirations of Yugoslavia from the late sixties influenced the development of the conceptual design, programming and production specifics of the "Joy of Europe", and in turn, how these cultural practices affected the formation of identity and values of the community. "Joy of Europe" was created as a cultural and artistic event for children with mainly cultural and educational goals: marking and celebration of Universal Children's Day; mutual rapprochement, exploring and developing lasting friendship among the children of Europe; expressing solidarity with children of Europe and around the world; introducing to children from the European countries with the life and work of the children of Yugoslavia and Belgrade; mutual exploration of the history, culture, customs, social and political system of each participating country at the "Joy of Europe". In a specific multiperspectival theoretical framework the paper deals with the symbolic presentation and discursive meanings of the "Joy of Europe", as well as the values of friendship and solidarity that it established it since its foundation.

Keywords

cultural policy, international cultural relations, festival, Yugoslavia, Belgrade, Joy of Europe